

LIGA NARODÓW W LATACH KRYZYSU 1929-1946

Stanisław Sierpowski

LIGA NARODÓW W LATACH KRYZYSU
1929-1946

TOM 2

Poznań 2025

© Uniwersytet im. Adama Mickiewicza w Poznaniu
Wydział Historii UAM, Poznań 2025
© Stanisław Sierpowski, 2025

RECENZJA

Krystian Maciej Szudarek

REDAKCJA I KOREKTA

Wojciech Nowakowski

PROJEKT OKŁADKI

Agnieszka Juraszczyk

Na okładce: Obserwatorzy prac Konferencji Rozbrojeniowej byli zasadniczo zgodni, że świat miał do czynienia z kamuflażem. Świetnie uchwycili to znani i cenieni karykaturzyści Derso & Kelen. Obficie serwowane gałązki oliwne układane na lufie armaty obok stojących przy niej pocisków to dobre pokazanie istoty sprawy. Na pierwszym planie jest Nagaoka i Litwinow z dwiema gałązkami, dalej Zaleski z jedną oraz Bruning i Nadolny trzymający po dwie; za nimi z naręczem liści palmowych Tardieu, obok niego MacDonald bez żadnej gałązki..., za: S. Slater, D. Macfadyen, *Political Cartoons of Derso et Kelen*, Lund Humphries Publishers Ltd, 2023, s. 74

PRZYGOTOWANIE ILUSTRACJI

Piotr Namiota

INDEKSY

Jakub Wojtczak

SKŁAD I ŁAMANIE

Hanna Kossak-Nowocień

ISBN 978-83-67284-26-4

ISBN 978-83-67284-28-8 (tom 2)

Wydział Historii UNIwersytetu IM. ADAMA MICKIEWICZA W POZNANIU
ul. Uniwersytetu Poznańskiego 7
61-614 Poznań
tel. 61 829 14 64
e-mail: whwydawnictwo@amu.edu.pl
www.historia.amu.edu.pl

DRUK

DRUKARNIA OLEJNIK, www.olejnik.com.pl

Spis treści

Przedmowa do tomu drugiego	7
----------------------------------	---

Rozdział VII

Liga wobec rozkładu systemu wersalsko-waszyngtońskiego

1. Liga Narodów w polityce jej członków w latach 30.	9
2. Gwóźdź do trumny. Liga Narodów wobec agresji włoskiej na Etiopię w latach 1935-1936	30
2.1. Próby powstrzymania włoskiej agresji kosztem Etiopii	30
2.2. Konflikt na tle sankcji gospodarczych	47
2.3. Wątpliwości odnośnie do bilansu	86
3. Hiszpania w Lidze Narodów	99
3.1. Aktywność genewska Madrytu.	99
3.2. Sytuacja wewnętrzna Hiszpanii w 1936 roku.	107
3.3. Między niechęcią a niemocą Ligi Narodów	114
3.4. Hiszpański pik w Lidze Narodów Anno Domini 1937	131
3.5. Finał bez happy endu	146
3.5.1. Kłopoty z ustaleniem pryncypiów.	146
3.5.2. Bombowe treningi	150
3.5.3. Jednostronna demobilizacja.	154
3.5.4. Podsumowanie	162
4. Niemiecki uczestnik destrukcji	169
4.1. Remilitaryzacja Nadrenii w Lidze Narodów	169
4.2. Skutki porzucenia ideałów – Anschluss i zdrada monachijska.	186
4.2.1. Anschluss albo podbój w kwiatkach	186
4.2.2. Zdrada monachijska	197

Rozdział VIII

Liga Narodów w Ameryce i Azji

1. Ameryka i liga genewska	216
1.1. Szkic do specyficznego obrazu.	216
1.2. Spór między Kolumbią i Peru o Letycję	231
1.3. ...a w Chaco leje się krew... ..	244

2. Japoński panazjatyzm i Liga	260
2.1. Liga Narodów w Azji w latach 30.....	260
2.2. Japońska agresja na Chiny w Lidze Narodów	273
2.2.1. Wojskowe przygotowania – bitwa o Szanghaj	273
2.2.2. Spory i uniki wokół skargi Chin	277
2.2.3. Fiasko rozmów w Brukseli.	285
2.2.4. Nie ustąpię i co mi zrobicie?	290
 Rozdział IX	
Kryzys, kres i likwidacja	
1. Plany reformatorskie	305
2. Z kim przeciwko komu? ZSRR poza Ligą Narodów	318
2.1. Zmiana sytuacji międzynarodowej ze złej na gorszą.	318
2.2. Liga Narodów wobec agresji ZSRR na Finlandię	328
3. Liga Narodów w okowach wojny	348
4. <i>Liga Narodów umarła. Niech żyje Organizacja Narodów Zjednoczonych</i>	362
 Rozdział X	
Próba bilansu	371
 Wykaz skrótów	395
 Aneksy	
Aneks 1. Pakt Ligi Narodów	397
Aneks 2. Członkowie Ligi Narodów	407
Aneks 3. Członkowie Rady Ligi Narodów (1920-1939/1946).	409
Aneks 4. Organizacja Ligi Narodów w 1929 roku	411
Aneks 5. Chronologia. Ważniejsze fakty z politycznej aktywności Ligi Narodów .	415
Aneks 6. Wysocy urzędnicy Sekretariatu LN w pierwszym dziesięcioleciu	431
Aneks 7. Stali sprawozdawcy Rady w latach 30.	433
 Wykorzystane źródła i opracowania	
Źródła	435
Opracowania	438
 Indeks osobowy	451
Indeks geograficzny	459
Spis ilustracji	465
<i>The League of Nations in the Crisis Years of 1929-1946 (Summary)</i>	469

Przedmowa do tomu drugiego

Przedłużający się czas przygotowania książki do druku obliguje do zwrócenia uwagi na ogromnie ważne wydarzenie, które dokonało się w tym czasie w dostępie do źródeł, stanowiących założony fundament tego opracowania. Moje trwające od ponad czterech dziesięcioleci penetracje zasobu archiwalnego w sposób tradycyjny, a więc w pracowni archiwalnej Ligi Narodów w Genewie oraz AAN w Warszawie, zostały zmajoryzowane przez digitalizację całej spuścizny LN, ukończoną w październiku 2022 roku. Archiwa te, wpisane na listę UNESCO Pamięć Świata, zostały udostępnione bez żadnych ograniczeń w Internecie. Tym samym zakończył swoją podstawową działalność projekt *Total Digital Access to the League of Nations* (LONTAD). Po pięciu latach udostępniono bezpłatnie całość archiwów Ligi Narodów, tj. 14,2 mln stron materiałów, ok. 15 tys. map i 3 tys. fotografii. Oprócz zwykłego skanowania zabezpieczono i naprawiono dokumenty, zapewniając zarazem długoterminowe cyfrowe zabezpieczenie na ponad 220 terabajtach. Całość, to znaczy także drobne zapiski i notatki, często plotki i informacje balamutne, a nawet puste kartki, jeśli znajdowały się wśród digitalizowanych kartonów/teczek. Nowoczesne oprogramowanie pozwala na stosunkowo łatwe dotarcie do interesujących osób, konkretnych wydarzeń, dat itd. Wymaga to nieco, no sporo czasu, ...ale siedząc przy osobistym biurku.

1. Widok na czytelnię Archiwum Ligi Narodów w Genewie w 2017 roku

To nadzwyczajne dobrodziejstwo dla badaczy różnych specjalności spowodowało pewne zamieszanie, gdyż część przypisów obecnych w tej pracy odwołuje się do sygnatur archiwalnych (Archive de la Société des Nations – ASDN), natomiast niektóre odwołują się już do zasobu sukcesywnie digitalizowanego i wprowadzonego do Internetu.

Miły obowiązek złożenia holdu inicjatorom i wykonawcom tego projektu, zasygnalizowanego we wstępie do tomu pierwszego, zachęca do skreślenia kilku zdań, które zrodziły się w trakcie lektury przed oddaniem opracowania do druku. Chodzi o słowo kryzys – priorytetowe określenie dominujące w tytule książki i narracji, które stopniowo zmieniało swój charakter. Drugie dziesięciolecie rozdzielające cywilizację między pierwszą i drugą wojną światową było zdominowane skutkami gospodarczymi przekładającymi się na pogłębiający się stan psychospołeczny ogółu ludzi oraz dążenie cywilizacji do poszukiwania sposobów ominięcia, jak zwłaszcza nawrotu do tragicznych dni naznaczonych dramatami egzystencjalnymi. Można bez większego ryzyka stwierdzić, że dotyczyło to mieszkańców świata, a nie tylko tej niewielkiej, ledwie kilkuprocentowej części populacji, angażującej się w sprawy międzynarodowe, w tym działalność Ligi Narodów i innych organizacji o uniwersalnym charakterze i zasięgu.

Silę i znaczenie ewolucji świata pokazuje m.in. także to, że incydenty i konflikty w pierwszym dziesięcioleciu rozwiązywane były metodami pokojowymi przewidywanymi przez Pakt Ligi Narodów. Podobne konflikty w drugim dziesięcioleciu stopniowo nabrzmiewały, przybierając złowieszczy wyraz kreślony przez agresywną politykę Japonii. Niewątpliwie wpływała ona na – beznadziejną skądinąd – debatę o rozbrojeniu.

Nie znaczy to, że kierunek, w jakim podążał ówczesny świat, pozostawał poza refleksją polityków z elitarnej półki. Za trafne uznać można wynurzenia np. Anthony'ego Edena, który w kwietniu 1938 roku, a więc zanim Wielka Brytania zdecydowała się na monachijski despekt, mówił o skali zjawiska i daremnych złudzeniach, jakoby trwający kryzys europejski mógł zakończyć się sam z siebie – tak jak się pojawił. Eden diagnozował istniejącą sytuację jako ogólnoświatowy kryzys ludzkości. „Żyjemy w jednym z tych wielkich momentów historii, które budzą podziw i trwogę zarazem, rozmiarem odpowiedzialności, którą nakładają, i skalą konsekwencji, jakie mogą przynieść. Zostały uwolnione potężne siły o huraganowej mocy”¹.

¹ A. Eden, *Foreign Affairs*, New York 1939, s. 286.